

СВАБОДА

№ 1 БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЭТА КРАСАВІК 1990

ГЕННАЯ ПАМЯЦЬ НАЦЫ І

Зноў сыйшліся ў адным месяцы дзве веснавыя даты: Вялікдзень і Чарнобыль. Белая дата і чорная дата. Але мала хто ў нашым краі будзе адзначаць іх. Бо на Вялікдзень забыліся, а пра Чарнобыль лепш бы і ня згадваць...

Ен сам нагадае пра сябе.

Калі нацыя страчвае сваё «Я», сваю мову, сваю гістарычную і этнічную, генную памяць, — тады гены нацыі зараз жа напайняюцца бязроднай пошасцю. Сьвятое мейсца не пустуе.

Хто цяпер скажа, як будзе выглядаць беларус праз 50 ці 100 гадоў? Ці не атрымаецца так, што самы «чыстакроўны беларус» будзе **белакроўны**?.. Мы ўзрываем атамныя станцыі, вынішчаем зямлю, рэкі і чыства паветра, мы будзем камунізм, але ніхто з нас ні разу ніколі не задумаўся — хто даў нам на гэта права?

Дзяды перадалі нам багаты край з багатай гісторыяй і культурай. Яны перадалі нам у спадчыну прыстойнае чалавечае аблічча, прыгожую мову і Вялікдзень.

Мы перадамо сваім дзецям веру ў сьветлае заўтра і Чарнобыль у генах.

Цікава, на якой мове яны скажуць нам за гэта: «Дзякуй»?

Наталія АРСЕНЬНЕВА

Малітва

Магутны Божа, Уладар сусьветаў,
Вялікіх сонцаў і сэрц малых!
Над Беларусыяй ціхай і ветлай,
Рассып праменьне свае хвалы.

Дай спор у працы будняй і шэрай,
На хлеб штодзённы, на родны край,
Павагу, сілу і веліч веры
У нашу праўду, у прышласць — дай!

Дай урадлівасьць жытнёвым нівам,
Учынкам нашым пашлі ўмалот,
Зрабі магутнай, зрабі шчаслівай
Краіну нашу і наш народ!

Беларускі Народны Фронт «Адраджэньне»

ЗАЯВА

Управа Сойму Беларускага Народнага Фронт «Адраджэньне» лічыць, што заява Прэзідыюма Вярхоўнага Савету БССР ад 29 сакавіка 1990 году аб вяртаньні БССР паўночна-заходніх беларускіх тэрыторыяў былой Віленскай вобласці і горада Вільні (цяперашняга Вільнюса) у выпадку выхаду Літвы са складу СССР не зьяўляецца самастойным рашэньнем, не прадыхтавана сапраўдным клопатам пра інтарэсы беларускага народу.

З кастрычніка 1939 году Урад БССР паслухмяна кіраваўся і кіруецца ў гэтым пытаньні пазыцыяй Масквы. Тая акалічнасьць, што выкладзеныя ў заяве тэрытарыяльныя патрабаваньні да Літвы зьвязваюцца толькі з выходам або нявыходам апошняй са складу СССР, дазваляе расцаніць іх як форму палітычнага шантажу.

Мэта заявы Прэзідыюма Вярхоўнага Савету БССР — перашкодзіць ажыццяўленьню дзяржаўнай незалежнасьці Літоўскай Рэспублікі шляхам ультыматыўнага націску, стварэньня крыніцы напружанасьці паміж Беларуссю і Літвой, правакаваньня міжнацыянальнай варожасьці і вайсковага ўмяшаньня.

У сувязі з гэтым заяўляем

1. Кожны народ мае неад'емнае права на дзяржаўную незалежнасьць. Гэтае права прызнана міжнароднай супольнасьцю і замацавана адпаведнымі дакумантамі. Незалежнасьць Літвы аднавіў законна і свабодна выбраны Вярхоўны Савет Рэспублікі. Мы разумеем і вітаем імкненьне народу Літвы да незалежнага дзяржаўнага існаваньня.

2. Праблема самазахаваньня, жыццядзейнасьці і гісторыка-культурнай пэрспэктывы аутахтоннага беларускамоўнага насельніцтва, якое складае большасьць у Віленскім краі, не вырашалася. Ігнараваньне гэтай праблемы як кривіцтвам Савецкай Літвы, так і кривіцтвам Беларускай ССР толькі ўскладняла становішча. Мы спадзяемся, што Літоўскі Урад практычна забяспечыць выкананьне заканадаўства Літоўскай Рэспублікі аб правоў нацыянальнасьцяў Літвы і аб мясцовым самакіраваньні таксама і ў дачыненні да беларускамоўнага насельніцтва Віленскага краю.

3. Мы прытрымліваемся прынцыпу непарушнасьці межаў. Паводле Хельсінскіх пагадненьняў і Канстытуцыі Беларускай ССР, межы Рэспублікі могуць быць зьмененыя толькі пры ўзаемнай згодзе непасрэдна зацікаўленых бакоў. Тэрытарыяльныя пытаньні, праблемы статусу і разьвіцьця тэрыторыяў не вырашаюцца шляхам палітычнага шантажу.

Управа Сойму БНФ «Адраджэньне»

Менск, 3 красавіка 1990 г.

В Я Р Т А Н Ь Н Ё

(Лёндан, 30 сакавіка, праз тэлефакс — для «Свабоды»)

Уночы 10 сакавіка цягнік Гук-ван-Голянд — Масква пераехаў раку Буг. Ля вакна вагону стаяў пасажыр, які пільна ўглядаўся ў вонкавую цемру. Што ён адчуваў у такую хвіліну? Цяжка сказаць. Толькі вусны ягоныя ціха шапталі словы «Пагоні» Багдановіча: «Маці родная, маці-краіна, не усьцішыцца гэтакі боль. Ты прабач, ты прыймі свайго сына, за цябе яму ўмерці дазволь». Тым пасажырам быў аўтар гэтых радкоў, які першы раз ехаў на Бацькаўшчыну пасля больш як сарака гадоў...

Прыезд на Бацькаўшчыну пасля так доўгага часу быў спаўненнем маёй заповітнай мары, і я ехаў туды зь вялікім душэўным хваляваньнем. Аднак галоўная мэта маёй паездкі была не асабістая. Яе можна назваць адным словам: Чарнобыль. Апошнім часам на захад пачалі прасочвацца трывожныя весткі аб выніках Чарнобыльскай аварыі ў Беларусі. Памер няшчасся, якое спаткала беларускі народ, ашаломіў многіх з нас і нашых прыяцеляў, асабліва калі ўзяць пад увагу, што праз тры гады пасля аварыі не было аб ёй амаль ніякіх вестак і таму стварылася ўражаньне, што яна не пакінула якіх-кольвек значных шкодных вынікаў. Пачаліся спробы прыйсьці з дапамогай. Адною з такіх спробаў зьяўляецца Камітэт дапамогі ахвярам радыяцыі, які паўстаў у мінулым годзе ў Англіі. Ад імя гэтага Камітэту я і прыехаў, каб пазнаёміцца на месцы са становішчам і патрэбамі.

Тое, што я змог пабачыць за кароткі час, напоўніла маё сэрца сумам. Я бачыў маленькіх дзетак — некаторым зь іх было толькі некалькі месяцаў, — якія церпяць леўкознымі захвораньнямі, — і іхніх бедных матак; гаварыў зь лекарамі і іншымі асобамі, якія самааддана працуюць, каб аблягчыць лёс маленькіх ахвяраў, але ня могуць часта шмат зрабіць з прычыны недахопу самых неабходных лекарскіх сродкаў. Гэтая несуразьмернасьць між веліччу заданьняў і недахопам патрэбных сродкаў уразіла мяне асабліва і ўзмоцніла перакананьне аб неабходнасьці разгарнуць як найшырэй дапамагавую дзейнасьць, якая б абхапіла ня толькі беларусаў за межамі Бацькаўшчыны, але і нашых ангельскіх, амэрыканскіх, французскіх і іншых прыяцеляў. Каб наша дзейнасьць прынесла найбольшую карысьць, нам патрэбная інфармацыя аб канкрэтных патрэбах (лекі, лекарскія прылады і г. д.), а таксама аб стане і выніках радыяцыі на Беларусі, каб нам дагчы інфармаваць аб гэтым заходні сьвет. Спадзяемся на падтрымку і супрацоўніцтва з боку такіх арганізацыяў, як Камітэт «Дзеці Чарнобыля» (які мне шмат дапамог падчас майго знаходжаньня на Беларусі), Беларускі Чырвоны Крыж, а таксама з боку асобных лекарскіх устаноў (бальніцы, санаторыі) і асобаў. Зразумела, нельга чакаць ад нас вялікіх рэчаў: пры найлепшых жаданьнях наша дапамога будзе толькі маленькай кропляй у моры патрэбаў. Але ж і кропля можа быць карысная, калі яна прынясе здараўленьне ці, прынамсі, аблягчэньне цяргеньняў хоць адной з маленькіх ахвяраў гэтай вялікай трагедыі.

Справа Чарнобыля, хоць найважнейшая, не займала ўсяго майго часу... Калі я пакідаў Беларусь у 1944, я не спадзяваўся, што вярнуся сьвятаром і што адной з маіх першых спраў будзе прынясьце Эўхарыстычнай ахвяры на беларускай мове за беларускі народ. Карыстаю з нагоды, каб злажыць падзяку

Дастойнаму Біскупу Тадэвушу Кандрусевічу, Апостальскаму Адміністратару Менскаму, за дазвол адслужыць Багаслужбу ў касцёле на Кальварыі. Я ня мог выехаць зь Беларусі, не памаліўшыся на Курапатах — гэтай Кальварыі беларускага народу. Першыя хрысьціянне казалі: «Кроў мучанікаў — семя хрысьціянства». Дасьць Бог, нявінная кроў ахвяраў у Курапатах, як некалі кроў хрысьціянскіх мучанікаў, не прападзе дарма, а станеца для беларускага народу зернем лепшай будучыні, дзе ня будзе мейсна для падобных жахлівых злачынстваў.

Гаворачы пра рэлігію, я бачыў вялікі голад духоўнага, асабліва сярод моладзі. Сумна, што гэты голад застаецца ў вялікай меры незаспакоены. Балюча адчуваецца патрэба сваіх сьвятароў, якія б пасьвяціліся вывучэньню справе пашырэння Валадарства Божага сярод беларускага народу.

У Менску я меў прыемнасьць сустрэцца са старымі знаёмымі, якія бывалі ў Бібліятэцы імя Францішка Скарыны ў Лёндане. Бібліятэка паўстала ў 1971, дзякуючы і стараньням сьв. памяці Біскупа Часлава Сіповіча (1914 — 1981), якому прыйшлося пакінуць Беларусь у 1938 годзе, але які жыў ёю кожную хвіліну свайго жыцьця. За дваццаць гадоў існаваньня бібліятэка сабрала багатыя кніжныя і рукапісныя фонды — спосабам дараў, закупкі і кнігаабмену, — сярод іх многія рэдкія выданьні, якія ўдалося ўратаваць ад зьнішчэньня. Бібліятэка зьяўляецца незалежнай установай і ўтрымліваецца з дабраахвотных ахвяраў, не атрымліваючы ніякай дапамогі зь дзяржаўных ці іншых афіцыйных крыніцаў. Доступ да яе фондаў адкрыты для ўсіх, хто цікавіцца беларускімі пытаньнямі...

Так здарылася, што мой прыезд у Менск выпаў падчас выбарчай кампаніі ў Вярхоўны Савет БССР. Сталася гэта выпадкова, я спадзяваўся, што склад новага беларускага парлямэнту будзе вырашаны ў першым туры выбараў 4 сакавіка. Тым ня менш, было цікава назіраць першыя крокі дэмакратыі і плюралізму палітычнай думкі на Беларусі. Сапраўдная дэмакратыя вымагае пашаны да палітычнага праціўніка і адмаўленьня ад спосабаў ачарніць ягоны характар або паставіць пад сумніў ягоны маральныя якасьці. На жаль, не абышлося бяз прыкрых выпадкаў. Была спроба выкарыстаць і мой прыезд, як напрыклад, у артыкуле «Запявалы закуліснага хору» ў газэце «Вячэрні Мінск» ад 16 сакавіка. Звычайна на такія артыкулы лепш не звяртаць увагі. Паколькі аднак аўтару хадзіла ў першую чаргу пашкодзіць ня мне, але добраму імю іншых асобаў, якіх я паважаю, прыходзіцца з прыкрасьцю даць кароткі адказ.

Весткі аб маёй асобе знайсьці няцяжка, але варта было б ужо пісаць усё. Я належу да пакаленьня тых, што расьлі ў гады вялікага ваеннага заклоту, сярод падзей, значэньня якіх мы часта не маглі зразумець. Думаю, што ўжо пара напісаць гісторыю гэтага пакаленьня, а таксама тых людзей, якія не далі нам загінуць духоўна, стараючыся ўзгадаваць і захаваць у нас пачуцьцё людзькой і нацыянальнай годнасьці. Для мяне такімі людзьмі былі выкладчыкі беларускай настаўніцкай сэмінарыі ў Нясвіжы, дзе я вучыўся ад восені 1942 да канца траўня 1944, і якая мне дала ня толькі грунтоўныя веды, але зрабіла перакананым беларусам на ўсё жыцьцё. Трэба спадзявацца, што Саюз Беларускай Моладзі, да якога я належаў з многімі маімі аднагодкамі, таксама дачакаецца свайго аб'ектыўнага гісторыка. Калі ідзе пра школу камандзэраў Беларускай Краёвай Абароны,

(Далей глядзі стар. 6)

НАША ГЕННАЯ ПАМЯЦЬ

ПАТРАБАВАНЬНІ ЖЫХАРОЎ ЗАРАЖАННЫХ РАЕНАЎ
БЕЛАРУСІ, ПРЫНЯТЫЯ 24 ЛЮТАГА 1990 ГОДА НА
МІТЫНГУ ў ХОЙНІКАХ

Чарнобыльская бяда з сацыяльнага пытання перарасла ў пытанне палітычнае, на карту пастаўлены лёс і выжыванне беларускага народу. Мы, жыхары Хойнікаў, прадстаўнікі Нароўлі, Брагіна і навакольных вёсак, прыняўшы на сябе першыя ўдары стыхіі, усё гора і пакуты, амаль 4 гады застаемся сацыяльна безабаронныя, сам-насам з Чарнобыльскай бядой. Чара нашага цярднення перапоўненая. Мы патрабуем ад Вярхоўнага Савету СССР:

1. Прыняць Закон аб чарнобыльцах.

2. Прызнаць гарады Хойнікі, Нароўля, Брагін Гомельскай вобласці зонай бедства.

3. Даць усім ахвотным без выключэння, незалежна ад узросту, юрыдычнае права выезду з раёна і горада з гарантыяй на атрыманне нечарговага жылля і забеспячэння працай па ўсёй тэрыторыі СССР на працягу 1990 — 1991 гг.

4. Выкарыстоўваючы міжнародны вопыт, зрабіць разлікі і выплаціць усім кампэнсацыю за прычыненны здароўю людзей страты (кампэнсацыю выплаціць за кошт Мінатамэнерга).

5. Даць палітычную і юрыдычную ацэнку бяздзейнасці партыйных і савецкіх органаў у 1986 годзе, утойваньню ўзроўняў і маштабаў забруджання тэрыторыі БССР радыянуклідамі ў 1986 — 1990 гг.

У звязку з гэтым патрабуем суда над:

дырэктарам Інстытута біяфізікі
Мінздрава СССР Ільіным;

старшынёй Дзяржкамгідрамету
СССР Ізраэлем;

нам. міністра аховы здароўя СССР
Кондрусевым;

былым і сакратаром ЦК КПБ
Сьлюньковым;

былым і сакратаром Гомельскага
абкаму КПБ Камаем.

6. Зняць грыф «сакрэтна» з усіх пытанняў, якія тычацца аварыі на ЧАЭС (бо яны датычаць жыцця і здароўя людзей).

7. Адмяніць канцэпцыю Мінздрава СССР «35 бэраў за жыццё». Яна не гарантуе бяспечных умоваў

жыцця і захавання здароўя насельніцтва. Пры ацэнцы дозавых нагрузак насельніцтва павінны быць прыняты міжнародныя нормы радыяцыйнай бяспекі з улікам высокіх узроўняў дозавых нагрузак у першы час пасля аварыі і пры складаным уздзеянні адначасова некалькіх радыянуклідаў.

8. З 1 сакавіка 1990 года перайсці на дааварыйныя ацэнкі ўзроўню забруджання радыянуклідамі прадуктаў харчавання і сельгаспрадукцыі (зьяць «ВДУ»).

9. Дзяржкамгідрамету СССР, АН СССР даць насельніцтву Хойніцкага раёна і Хойнікаў да траўня 1990 г. карты па абстаноўцы.

10. Выканаць неаднаразовыя рашэнні Саўміну БССР пра забеспячэнне насельніцтва дазіметрычнымі прыборамі (ДРГ-01 Т, «Сосна», «Белла») у неабходнай для насельніцтва колькасці, забяспечыць дастатковую колькасць мэд. абсталявання, аднаразовых шпрыцоў, мэд. прэпаратаў, герматычных кабінаў для тэхнікі, з 1 сакавіка 1990 г. пачаць забеспячэнне чыстымі прадуктамі харчавання па I катэгорыі, асабліваю ўвагу надаць пашырэнню асартымэнту дзіцячага харчавання і садавіны.

11. Неадкладна спыніць будаўніцтва на тэрыторыі забруджання звыш 5 кю/км² (сумарна), вызваленыя пры гэтым сродкі накіраваць на будаўніцтва аб'ектаў у чыстай зоне.

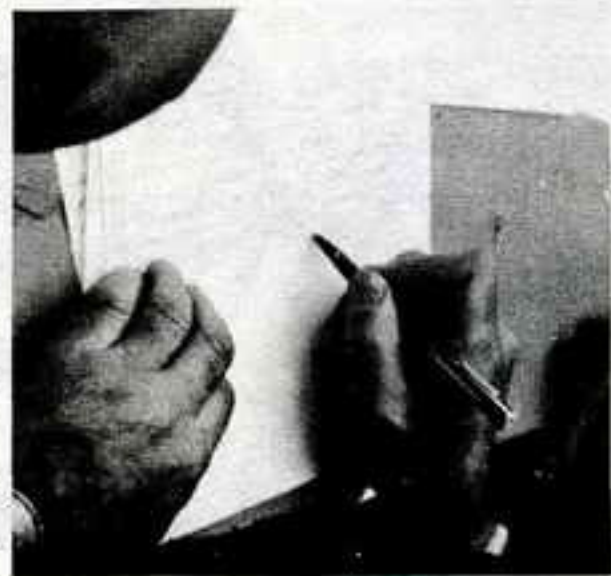
12. Катэгарычна забараніць зь вясны 1990 г. любую вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі на зямлі, забруджанай звыш 5 кю/км².

13. На прадукцыі, якая зроблена на тэрыторыі з забруджаннем ад 1 да 5 кю/км², пазначаць ступень забруджання.

14. Распрацаваць прававыя механізмы адказнасці за вытворчасць і рэалізацыю насельніцтву прадукцыі, забруджанай радыянуклідамі вышэй за дааварыйныя нормы.

15. Устанавіць публічны кантроль грамадзкасці за пахаваннем адыодаў, якія ўтрымліваюць радыянукліды, з прадпрыемстваў Хойнікаў і Хойніцкага раёна.

16. Нечарговага абслугоўвання ў амбулаторна-паліклінічных установах, шпіталізацыі і атрымання бяс-

платна мэдыкаментаў па рэцэпце лекара.

17. Дыспансэрнага нагляду не радзей, чым 2 разы на год, у спецыялізаваных установах.

18. Асобам, якія жывуць у зоне забруджання ня менш за 5 гадоў, скараціць тэрмін выхаду на пэнсію па ўзросце на 5 гадоў. Выплату пэнсіяў рабіць з улікам 100-працэнтавай даплаты.

19. Неадкладна закрыць Чарнобыльскую атамную электрастанцыю.

20. Стварыць пры Вярхоўным Савеце БССР нацыянальны камітэт радыяцыйнай абароны, які стала будзе займацца пытаннямі экалогіі і Чарнобыля. Умоўна закрыць Хойніцкі, Брагінскі і Нароўлянскі раёны з 26 красавіка 1990 г. і вызначыць раёны ў чыстых рэгіёнах краіны для перасялення насельніцтва.

21. Ад мітыngu даць тэлеграму на сесію Врхоўнага Савету СССР з патрабаваннем разгледзець становішча ў Хойніках і Хойніцкім раёне ў выніку аварыі на ЧАЭС.

22. Патрабуем ад Вярхоўнага Савету СССР і Вярхоўнага Савету БССР даць адказ на пастаўленыя пытанні не пазней, чым 20 красавіка 1990 года.

ЧАРНОБЫЛЬ: 26.04.86: ГЕННАЯ ПАМЯЦЬ НАЦЫ

Адам ГЛЕБУС, Уладзімер СЬЦЯПАН. Страшны Суд. Фрагменты пано. Палатно, алей. 70×50 см — кожны фрагмент. 1979. Праца няскончаная.

ЗАУТРА БЫЛІ ВЫБАРЫ

Мы прайшлі першы этап выбараў у Вярхоўны Савет БССР. Аналіз вынікаў вымагае каротка спыніцца на грамадзка-палітычнай сітуацыі, што склалася на Беларусі напачатку 1990 года.

10 лютага на Ўсебеларускім Дэмакратычным форуме, скліканым ў Менску па ініцыятыве Беларускага Народнага Фронта, быў утвораны Беларускі Дэмакратычны Блёк (БДБ), у які, апроч БНФ «Адраджэньне», увайшлі Таварыства беларускай мовы, Беларускі экалягічны саюз, творчыя саюзы, Саюз кааператараў БССР, Рабочы саюз Беларусі, Беларускі сялянскі саюз і Акадэмія навук БССР. У сваім «актыве» БДБ меў:

- прагрэсыўную ды папулярную плятформу;
- значную колькасць актывістаў (пераважна сяброў БНФ) і
- статус апазіцыі да кіраўнічых партыйных колаў.

У «пасіве» БДБ былі:

— амаль поўная адсутнасць сродкаў масавай інфармацыі і, натуральна, малая магчымасць давесці да выбаршчыкаў сваю плятформу і погляды;

— неразв'ітасць арганізацыйнае структуры: у БНФ — з-за яго неафіцыйнага становішча, у ТБМ і БЭС — з-за кароткага тэрміну існавання.

У выбарах узяла актыўны ўдзел і другая палітычная сіла — камуністычная намэнклатура — партыйная, спецкая, гаспадарчая і намэнклатура сатэлітных арганізацыяў — ЛКСМБ, Белсаўпрафу, саветаў вэтэранаў... Гэтая намэнклатура таксама мела свой палітычны баланс. У «пасіве»:

- 72 гады злачынстваў;
- цяжкі экалягічны стан у рэспубліцы;
- падвышаныя перад выбарамі заробкі;
- уплыў на сьвядомасць народу падзеяў ва Ўсходняй Эўропе.

У «актыве» намэнклатура мела:

— усе афіцыйныя сродкі масавай інфармацыі і, натуральна, — магчымасць праводзіць самую разьюшаную контрпрапаганду супраць сваіх супернікаў;

— увесь дзяржаўны і партыйны апарат, а таксама вялізныя дзяржаўныя сродкі для шырокамаштабнага падкупу выбаршчыкаў;

— амаль поўны контроль над Цэнтральнай, акруговымі ды ўчастковымі выбарчымі камісіямі.

Іншых палітычных сілаў на Беларусі ў пачатку 1990 не было. Тыя нешматлікія палітклубы, аб'яднанні, групы, што існавалі трымацца пасярэдзіне паміж БДБ і камуністычнай

намэнклатурай, ня здолелі, за рэдкім выключэньнем, выставіць сваіх кандыдатаў і на выбарах падтрымалі той ці іншы бок.

Для паўнаты карціны епашлюся на сацыялягічныя дасьледваньні, праведзеныя па замове ЦК КПБ і ЦК КПСС. У сярэднім на Беларусі ў падтрымку партпарату выказаліся 8% апытаных, у падтрымку БНФ — 14%, ня мелі акрэсьленае пазыцыі 78%. Па буйных гарадох вынікі апытання былі крыху іншыя. У падтрымку партпарату тут выказаліся 5%, супраць — 48%; у падтрымку БНФ — 40%, супраць — 12%. Прыблізна 50% ня мелі пазыцыі. Такім чынам, каля 25% па рэспубліцы і каля 50% насельніцтва ў буйных гарадох ужо да выбараў вырашылі, за каго будучь галасаваць, а адпаведна 75% і 50% былі схільныя хутчэй да байкоту выбараў. Гэтыя другія не давяралі КПСС гэтаксама, як не давяралі БНФ і БДБ.

І вось пачаўся першы этап выбарчай кампаніі — вылучэньне. І адразу выявіліся ўсе «актывы» і «пасівы» БДБ і намэнклатуры. Вынік — БДБ ўдалося вылучыць сваіх кандыдатаў толькі ў 150 акругах, як правіла, у буйных гарадох. Намэнклатурныя работнікі былі вылучаныя на ўсіх 310-ці тэрытарыяльных акругах, прычым каля 100 акругаў былі фактычна безальтэрнатыўныя (1—3 кандыдаты, пры фактычным выключэньні альтэрнатыўных апарату кандыдатаў з барацьбы. Тут і далей я сьвядома не закранаю тых парушэньняў, ціску і гвалту, якія дапусьцілі акруговыя камісіі ў дачыненні да дэмакратычных кандыдатаў).

Вынікі першага туру выбараў адпавядалі нашым прагнозам. Шасьцёра найбольш вядомых і актыўных кандыдатаў ад БНФ былі абраныя адразу ж. Адразу ж прайшла і

намэнклатура, якая балатавалася па фактычна безальтэрнатыўных акругах. Па астатніх акругах было абвешчана паўторнае галасаваньне. У двойкі мацнейшых выйшлі, як правіла, прадстаўнікі БДБ, якія набралі па 35—40% галасоў, і намэнклатуры. Што да незалежных кандыдатаў, дык яны з-за сваёй шматлікасьці, раздробленасьці ды няпэўнасьці пазыцыяў набралі кожны паасобку мізэрную колькасць галасоў і выбылі з барацьбы.

Перамога ў першым туры (кандыдаты БДБ там, дзе яны былі вылучаныя, набралі найбольшую колькасць галасоў) выклікала ў дэмакратычным асяродзьдзі гэтка эйфарычны настрой. Перавага над партыйнай намэнклатурай амаль у два разы давала ўпэўненасьць у поўнай перамозе. Дапускалася, што частка тых 50—40% выбаршчыкаў, што аддалі свае галасы «незалежным» кандыдатам, ня прыйдзе на паўторнае галасаваньне, а рэшта падзеліцца прыкладна напалову. Але цяпер ужо ясна, што мы недацанілі «актыву» ў партпаратным балансе. Намэнклатурныя кандыдаты шырока выкарыстоўвалі дзяржаўныя сродкі на падкуп выбаршчыкаў — масьцілі дарогі, рамантавалі кватэры, будавалі піўныя яткі і г. д. Перад самым галасаваньнем у афіцыйным друку пракацілася хваля дэзынфармацыі і паклёпу на Беларускі Народны Фронт, які, у сваю чаргу, ня меў магчымасьцяў на гэта адказаць. Немалы ўплыў на пазыцыю часткі выбаршчыкаў аказалі падзеі ў Літве зь іх інтэрпрэтацыяй у маскоўскіх дыменскіх сродках масавай інфармацыі. Не апошнюю ролю адыгралі і махінацыі выбарчых камісіяў. Усё гэта прадвызначыла вынікі другога туру выбараў.

(Далей глядзі стар. 7)

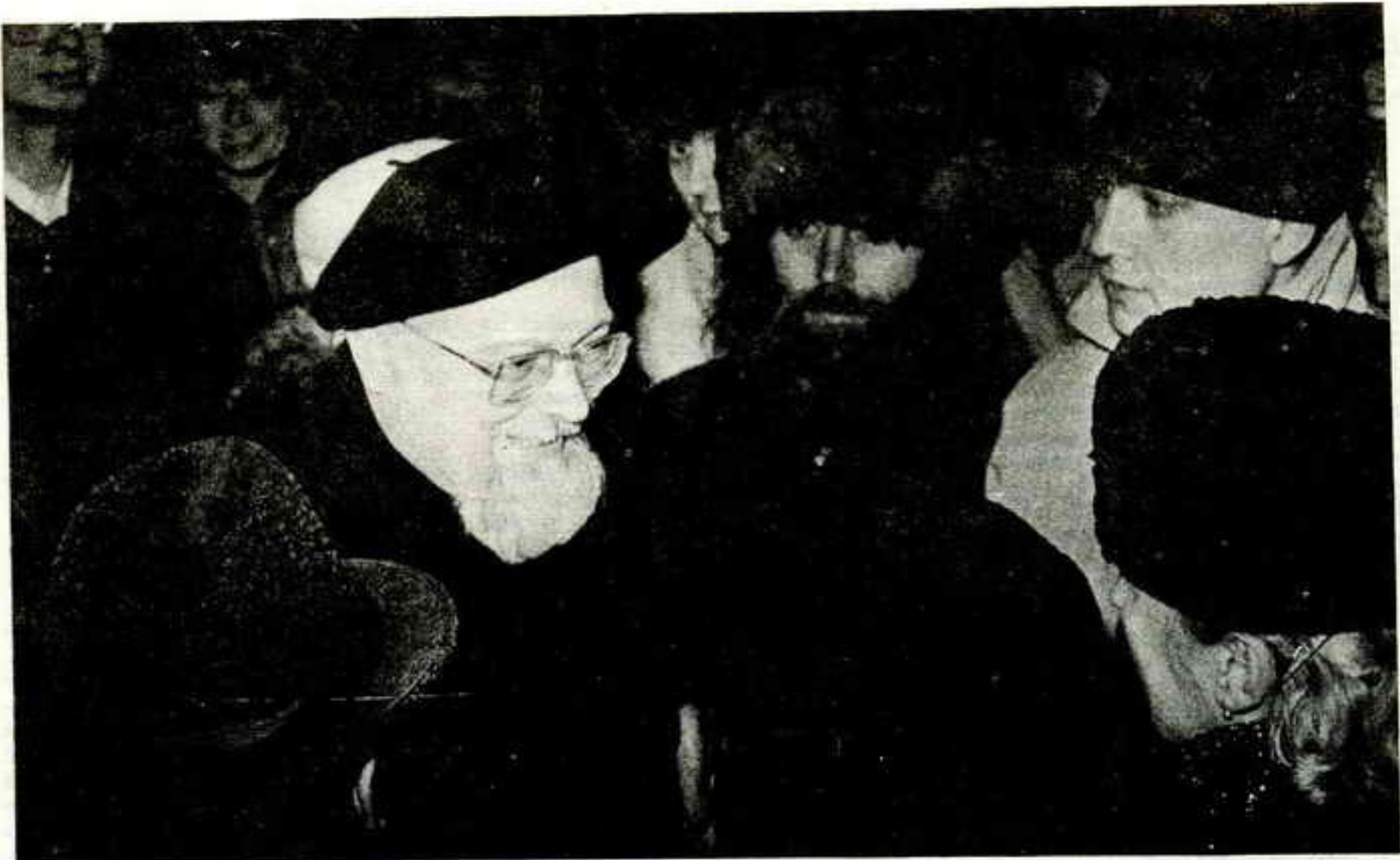
Вынікі выбараў у Менску і абласьцях Беларусі

(лічба — колькасць акругаў)

	Новыя выбары	БДБ	Вандзя	?
Менск	20	19	7	2
Менская вобласць	8	15	16	9
Берасьцейская вобл.	11	6	20	7
Віцебская вобл.	10	7	21	6
Гомельская вобл.	12	4	22	12
Гродзенская вобл.	13	4	13	7
Магілёўская вобл.	7	3	21	7
Усяго:	80	60	120	50

ВЯРТАНЬНЕ

(Пачатак на стар. 2)

дык яна ў сапраўднасьці нават і не пачалася (гл. дакумантальную аповесьць К. Акулы «Змагарныя дарогі», Таронта, 1962), таму гаравыць пра «маладога эсэсаўскага лейтэнанта» даволі несумленна, асабліва калі гэтаму «лейтэнанту» не было яшчэ тады 18 гадоў... Між іншым, я ня быў знаёмы з Францішкам Кушалем і ніколі ня бачыў яго. Гэта ня значыць, што я пагаджаюся з ацэнкай, дадзенай яму аўтарам артыкулу. Спробы зрабіць нас сілком нямецкімі жаўнерамі ня мелі вялікага посьпеху: ужо на трэйці дзень пасья прыезду ў Францыю большасць з нас апынулася ў французкім лесе. Пасья прыйшлося некаторым з нас ваяваць на фронце ў Італіі разам з альянтамі (у арміі ген. Андэрса), дзе, між іншым, я быў паранены. Там таксама многія з нас зьмянілі (афіцыйна) прозьвішчы на выпадак, калі б нам прыйшлося папасьціся ў нямецкі палон, або каб не пашкодзіць сваяком, якія засталіся пад нямецкай уладай. Пасья вайны я застаўся жыць у Англіі, дзе паступіў на матэматычнае аддзяленьне Лёнданскага унівэрсытэту, атрымаўшы стыпэндыю, якая прыслугоўвала мне, як вэтэрану вайны. Моцнае пачуцьцё нацыянальнай свядомасьці не дазволіла паддацца спакусе аддацца навуковай і настаўніцкай дзейнасьці ў чужым асяродзьдзі. Апрача гэтага я меў шчасьце сустрэцца зь незвычайным чалавекам, айцом (пасья біскупам) Чаславам Сіповічам, вялікім сьвятаром і палымяным беларускім патрыётам. Пад яго ўплывам у мяне нарадзілася жаданьне пасьвяціць жыцьцё на службу Богу сярод свайго народу. Восеньню 1953 я быў прыняты ў Грэцкую Калегію ў Рыме, дзе між іншым у XVI—XVIII стагодзьдзях вучылася шмат беларусаў, будучых вуніцкіх сьвятароў і біскупаў. Дарэчы, я ніколі ня быў у «Русікум» (хоць ня бачу, што ў гэтым было б дрэннага: «Русікум» зьяўляецца звычайнай духоўнай сэмінарыяй, якіх многа ў Рыме). Не прыйшлося мне таксама вывучаць

тых цікавых, пералічаных аўтарам артыкула дысцыплін: «скачкі з парашутам, валоданьне нажом, любой зброяй (асабліва стрэльба на гук), бокс, барацьба і г. д.». Затое мусіў пацець над такімі прадметамі, як лёгіка, мэтафізыка, псыхалёгія, этыка, тэадэцыя на філязофскім факультэце; а пасья, на багаслоўскім, — маральнае, дагматычнае і пастырскае багаслоўе, гісторыя Царквы, Сьвятое Пісаньне Старога і Новага Завету, габрэйская мова... Між іншым, навука ў Рыме дала мне магчымасьць здабыць добрую клясычную адукацыю, якой я ня мог атрымаць на Бацькаўшчыне падчас вайны. Атрымаў сьвятарскія сьвячаньні 23 лістапада 1958. У 1959 вярнуўся ў Лёндан, дзе живу да сёньняшняга дня. Для інфармацыі хачу дадаць, што я не ўзначальваю «Аб'яднаньня Беларусаў у Вялікай Брытаніі».

Звычайна людзі, якім прыйшлося шмат перацярпець у жыцьці, маюць вялікую здольнасьць зразумець іншых і спагадаць ім. Для іх невыносна ўсё, што можа пасеяць сярод людзей варожасьць і нянавісьць. Найбольшым прыкладам для нас зьяўляецца Госпад Ісус Хрыстос, які маліўся за тых, што Яго распіналі. «Войча, прабач ім, бо яны ня ведаюць, што чыняць». Беларускаму народу прыйшлося шмат перацярпець на працягу сваёй гісторыі. І цяпер, у выніку Чарнобыльскай аварыі, ён стаіць перад сваім найцяжэйшым выпрабаваньнем, канчатковым вынікі якога тым больш страшныя, бо няведаныя. У абліччы такога няшчасья нам трэба старацца залячыць старыя раны, а не раздражняць іх. Нам патрэбны дух узаемнага зразуменьня, прабацьчэньня і пашаны.

Хочацца скончыць гэты кароткі ўспамін на добрай ноце. Я быў вельмі ўзрушаны сардэчнасьцю і цеплынёю, зь якой мяне ўсюды сустракалі і прымалі. Гэтую цеплыню, як найдаражэйшы скарб, я павёз з сабою ў маім сэрцы.

Божа, блаславі Беларусь!

ЗАУТРА БЫЛІ ВЫБАРЫ

(Пачатак на стар. 5)

А вынікі такія:

кандыдатаў намэнклатуры (у асноўным тых, якія абвясчалі сябе дэмакратамі і прыхільнікамі «умеренной часті БНФ») прайшло каля 20-ці, кандыдатаў БДБ (у асноўным не БНФ-аўцаў, а іх саюзнікаў) — 54, «незалежных» кандыдатаў, бяз пэўных палітычных пазыцыяў (у асноўным — дырэктары прадпрыемстваў, лекары, настаўнікі) — 50.

У тых жа акругах, дзе былі вылучаны кандыдаты БНФ, сітуацыя склалася такім чынам:

калі ў I-м туры за кандыдатаў

БНФ прагаласавала 35—40%,
за намэнклатуру — 15—20%,
за незалежных кандыдатаў (усіх
разам узятых) — 40—50%.

то ў II-м туры:

за БНФ — 40—49%,
за намэнклатуру — 40—45%,
6—20% выбаршчыкаў выкрасьлілі абодвух кандыдатаў. У выніку такога раскладу ў 80 акругах будуць праведзены новыя выбары.

Такім чынам, на сённяшні дзень у Вярхоўным Савеце БССР з 360 мейсцаў занятыя 280. Зь іх 50 дэпутатаў — ад арганізацыяў глухіх, сляпых, інвалідаў і вэтэранаў; а

230 — абраныя па тэрытарыяльных акругах. Склад гэтых 230 наступны:

120 — намэнклатурныя работнікі,
60 — дэпутаты, якіх падтрымліваў БДБ,

50 — дэпутаты, пазыцыі якіх на сённяшні дзень невядомыя.

З гэтага раскладу відаць, якое значэнне маюць паўторныя выбары. Ці 80 новых дэпутатаў далучацца да БДБ, і тады дэмакратычны блёк стане досыць уплывовым, ці да 120-ці стаўленікаў намэнклатуры далучацца яшчэ 80, і тады наша рэспубліка канчаткова зойдзе ў тупік, зь якога, магчыма, ужо ня будзе выйсця.

Алесь ЛУКАШУК

Прыапізм

альбо Абрэжам гузікі на галіфэ

Сон: падыходзіць Берыя і пытаецца:

— Што тут у вас адбываецца?

— Лаўрэнцій Паўлавіч, мы голькі цяпер даведаліся, што пяцьдзсят гадоў назад адбывалася. А што цяпер — гадоў праз пяцьдзсят уведем...

З Сталіна сталі сьмяяцца. Чалавечтва са сьмехам разьвітваецца са сваім мінулым.

Маркс спрощвае. Мы рэдка разьвітваемся зь мінулым са сьмехам. Не часцей, чым з болем, крыўдай, агіднасьцю.

Самая частая эмоцыя — адсутнасьць эмоцый. Абыякаваць — такі ж самы рухаючы фактар гісторыі, як Інтэрэс і сэкс.

Але ці здольнае чалавечтва ўвогуле разьвітацца са сваім мінулым? Хіба манкурты — чалавекі? Мы не разьвіталіся яшчэ з племянным ладам. У пік разьвітога сацыялізму вучоны-этнограф па волі савецкага правасудзьдзя трапіў у лягер і вёў там назіраньні. Сістэма ўзаемаадносін, іерархія каштоўнасьцяў, табу, забавоны ўчарашніх будаўнікоў камунізму адпавядалі першабытнаабшчынным!

Мінулае пры сацыялізме не мінае?

Яно не мінае ніколі. Гэту ісьціну кожны зьведвае на ўласнай скуры адразу пасья зьяўленьня, на сьвет, калі сталёвая іголка прапорвае эпітэлію і нам упыркваюць бацылы воспы, палачкі Коха і што там яшчэ. Так праяўляецца памяць чалавечтва пра пандэміі, якія спусташалі царствы і каралеўствы.

Імунітэт альбо сьмерць — вызначае доза і якасьць вакцыны. Якая патрабуецца сёння, каб засьцерагчыся ад захворваньня на сталінізм?

Абстрактнае пытаньне. Прышчэпкі робяць здаровым, а наша кроў перанасычаная прынцыпамі, якімі нельга паступіцца, мэтамі, якія апраўдваюць любыя сродкі, імунадэфіцытам дабрыві, культуры, маральнасьці...

Чакаць абнаўленьня крыві?

У 50-я ўжо чакалі: прыйдзе новае пакаленьне, не рабы, і тады... Прышлі 70-я — і сталінізм пачаў адраджацца.

У 70-я якраз не прыйшло да ўлады новае пакаленьне. Мы ператварыліся ў сьмярдзючы пролежань пад азадкамі верных ленінцаў першароднага сталінскага гарту: кар'еры Брэжнева і Сулава стартавалі якраз у 1937 годзе. А вядома, што, чаму і як усплывала наверх у 1937-м.

Зараз тых няма, а маладых сталінцаў вунь колькі плавае наверх.

Гэта нармальна. У арганізме ўвесь час жывуць вірусы ўсякай халеры.

Салін з намі, бо ён усярэдзіне нас. Мы робім іншым тое, што не хацелі, каб рабілі нам, і па замкнёным коле зло вяртаецца ўзрослым і магутным. Усе нашыя ворагі — сьмяротныя, барацьба непрамірымая, а дзеля перамогі за цаной не пастаім. Каб спыніць разгон зла і разамкнуць кола, ёсьць толькі адзін сродак — палюбіць ворагаў сваіх.

Гэта маральны падыход — і таму безнадзейны. Колькі існуе чалавечтва, чалавек лепшы не становіцца.

А чалавечтва?

Праблема сталінізму — перш за ўсё палітычная, і вырашаць яе трэба палітычнымі сродкамі.

Аддзяляць палітыку ад маральнасьці — гэта і ёсьць сталінізм.

Пакуль мы спрачаемся, яны...

Зноў: мы — яны, вораг — сябар!.. Мы гэта яны. Гэта дыктуе спосабы

любві. Яна павінна быць цывілізаваная хаця б настолькі, наколькі гэта даступна партнёру. Таму для пачатку ёсьць прапанова расшліць ці, каб было ім больш зразумела, абрэзаць гузікі на сталінскім галіфэ, каб семя яго змагло:

— аб'яднацца ў партыю і афіцыйна зарэгістраваць яе;

— пладзіць свае газеты часопісы, кнігі;

— праводзіць мітынгі, дэманстрацыі, паказальныя суды;

— і г. д.

Усё гэта яны маюць і робяць цяпер, толькі ў зашпіленых штанах пад выгядам сакратароў абкамаў, вэтэранаў, афганцаў, інтэррухаў і усякіх іншых жансаветаў. Дапаможам ім агадліцца, і такі стрыптыз не пахісьне грамадскую мараль, бо ўсе іх органы зататуіраваныя партрэтамі генералісімуса, а гэты сэкс наўрад ужо зацікавіць многіх.

Свабоднае адзеньне — самая антысталінская форма. У дэмакратычных грамадзтвах гэта даўно зразумелі. У ФРГ дзейнічаюць нэанашысты, у ЗША — камуністы, і што?

Прыапізм. Так у мэдыцынскай энцыклапэдыі называецца працяглая паталягічная эрэкцыя пры адсутнасьці сэксуальнай цягі, палавы акт пры гэтым адбываецца без аргазму і эякуляцыі. Апісаны выпадкі прыапізму псіхічнага паходжаньня адначасова ў групы асоб.

Дзіўна, чаму гэты тэрмін дагэтуль ня ўключаны ў гістарычныя энцыклапэдыі. Безь яго ўвогуле немагчыма растлумачыць шэраг паняцьцяў і зьяў, асабліва тых, якія пачынаюцца на літару «С».

Дапаможам прыапістам!

ПАВЕДАМЛЕНЬНЕ

На другім Усебеларускім Дэмакратычным Форуме, які адбыўся 24 сакавіка ў Менску створана «Дэмакратычная плынь» народных дэпутатаў БССР. Ініцыятарамі яе сталі 20 менскіх дэпутатаў ад Беларускага Дэмакратычнага Блэку.

Зараз выпрацоўваецца плятформа «Дэмакратычнай плыні» ў Вярхоўным Савеце БССР. Плятформа неўзабаве будзе апублікаваная ў дэмакратычнай прэсе.

Абраныя 4 каардынатары «Дэмакратычнае плыні»:

Шушкевіч Станіслаў Станіслававіч,
Голубеў Валянцін Фёдаравіч,
Цумараў Яўген Аляксандравіч,
Трусаў Алег Анаталевіч.

Тэл. для даведак: 34-26-37, з 15.00 да 17.00

Паседжаньні «Дэмакратычнай плыні» адбываюцца ў будынку Вярхоўнага Савету БССР з 18.30 ў пакоі № 156.

Каардынатар «Дэмакратычнай плыні» ў Вярхоўным Савеце БССР А. ТРУСАЎ.

Падзеі

У Менску ўзбуджана крымінальная справа супраць Юрыя Хадыкі — намесьніка Старшыні БНФ. Справу ўзбудзіла пракуратура Цэнтральнага раёну за арганізацыю несанкцыявананага мітыngu «Чарнобыльскі шлях» і збору людзей каля будынка Беларускага тэлебачаньня 25 лютага гэтага года. Мяркуецца, што следства прыцягнеца 2 месяцы. Доктару Ю. Хадыку пагражае год зняволеньня альбо 2000 рублёў штрафу.

***

Лідары БНФ З. Пазыняк і Ю. Хадыка, а таксама С. Вітушка падалі ў суд на рэдакцыю газеты «Вячэрні Мінск», якая напярэдадні другога туру выбараў змясьціла паклёпніцкі артыкул «Запывалы закуліснага хору». Выказваецца думка, што гэты артыкул нямае паўплываў на невыбраньне доктара Ю. Хадыкі і некаторых іншых сяброў БНФ народнымі дэпутатамі БССР.

***

Эколягі БНФ і БЭС распрацоўваюць канцэпцыю Чорнай даты — чацьвертай гадавіны Чарнобыльскай катастрофы. Мяркуецца, як летась на пляцы Леніна ў Менску, правесьці

26 красавіка гадзіну маўчаньня, але спалучыць яе з набажэнствам на адкрытай прасторы. Магчыма, у гэты дзень будзе наладжаны жывы ланцуг смутку і пратэсту паміж атамнымі электрастанцыямі Прыбалтыкі, Украіны і Расеі — праз тэрыторыю Беларусі. Але канчатковага адказу, як будзе адзначаная Чорная дата, яшчэ няма.

***

Робочыя мэблевай фабрыкі з Маладэчна накіравалі Старшыні БНФ «Адраджэньне» Зянону Пазыняку заяву наступнага зьместу:

«Паважаны таварыш Пазыняк!

Пасылаем да вас свой боль і надзею, што Вы хоць чым-небудзь зможаце дапамагчы нам і як Старшыня БНФ, і як народны дэпутат.

Пасьля трагедыі Чарнобыля на нашу фабрыку паступаюць атручаныя радыяцыяй драўнянастружковыя пліты з аб'яднаньняў Рэчыцкага і Мазырскіх. Узровень забруджаньня на гэтых плітах у некалькі разоў перавышае нормы. Ніякага кантролю за гэтым няма. Ні ў кіраўніцтва рэспублікі, ні ў кіраўніцтва прадпрыемстваў аб гэтым не баліць галава. Затое яна баліць у нас. І кожную хвіліну мы атручваемся самі і атручваем нашых дзяцей — праз мэблю, якую мы выпускаем. Вінаватых за гэта няма...

У імя ўсяго сьвятога, каб наша жыла Беларусь, колькі зможаце, дапамажыце нам, беларусы Вас не будуць ніколі».

Заяву падпісалі 111 чалавек.

ЗВАРОТ

Мы, народныя дэпутаты Менскага гарадскога савету, заяўляем пра стварэньне дэпутацкай групы «Дэмакратычная плынь» на плятформе Беларускага Дэмакратычнага Блэку, якая мае на мэце ўсталяваньне рэальнай улады савету, забесьпячэньне дэмакратычных пераўтварэньняў ва ўсіх сфэрах жыцьця горада і прыярытэту інтарэсаў грамадзян над ведамаснымі.

Заклікаем усіх народных дэпутатаў Менскага гарсавету далучыцца сваёй дзейнасьцю да «Дэмакратычнай плыні».

Паседжаньні праходзяць у будынку Менгарвыканкаму ў пакоі № 205 па панядзелках з 18.30.

Народныя дэпутаты Менскага гарадскога савету (усяго 35 подпісаў).

27 сакавіка 1990 г.

РАДЗІМА ТАМ, ДЗЕ СВАБОДА

Вось чаму мы назвалі гэтае выданьне: СВАБОДА.

Першая спроба выдаваць беларускую газету з такой назвай належыць да пачатку XX стагодзьдзя. Тады пачынальнікі беларускага руху Вацлаў Іваноўскі і Іван Луцкевіч з дапамогай сяброў на хутары Лябёдка Лідзкага савету адбілі першы нумар СВАБОДЫ. Але ўвесь наклад (200 асобнікаў) арыштавала паліцыя. З тых часоў мінула без малага 90 гадоў. А свабоды на Беларусі, бадай, ня стала болей.

Вось чаму таксама мы назвалі гэтае выданьне: СВАБОДА.

СВАБОДА — гэта навіны адраджэнскага руху, асэнсаваньне становішча і шляхоў Беларусі, невядомая беларуская гісторыя і культура. Гэта адбітак грамадзкае думкі. Гэта зацёмкі і артыкулы лепшых беларускіх публіцыстаў і літаратараў.

Усе, каму дарагая й блізкая справа адраджэньня Беларусі, выпісвайце, чытайце ды пашырайце беларускую газету СВАБОДА.

Кошт аднаго нумару зь перасылкай — 30 кап., пяці нумароў — 1 руб. 50 кап., дзесяці нумароў — 3 руб.

Пробныя нумары дасылаюцца бясплатна.

Грошы й замовы просім кіраваць на адрас: Бяляцкаму Аляксандру Віктаравічу, вул. Францішка Скарыны, д. 3, п. 35, Менск, Беларусь, інд. 220600.

Усім, хто ахвотны распаўсюджваць у Менску беларускую газету СВАБОДА, раім зьвяртацца па тэлефонах: 33-18-97 (Сяргей) і 34-42-78 (Алесь).

Рэдакцыя беларускай газеты СВАБОДА здыме пымяшканьне для сваёй працы. Неабходныя варункі: тэлефон, блізка ад цэнтру. Чысьціня й парадак гарантуюцца.

Шчыра дзякуем нашым суайчыннікам спадарам Янку Сяўковічу ды Мікалаю Сеньку за фінансавую падтрымку БНФ «Адраджэньне».

Рэдакцыя СВАБОДЫ.

СВАБОДА

СВАБОДА. Беларуская газета. Выданьне Выбарчай камісіяй БНФ «Адраджэньне». Наш адрас: 220045, Менск, п/с 17. Тэлефакс (0172) 344278. Выпуск падрыхтавалі: А. Гуркоў, С. Дубавец, П. Жук. Здадзена ў друк 9 красавіка 1990. Друкарня «Liesma» Заказ № 4, тыр. 30000, кошт 30 кап.

Atbildīgais par «Ziemeļlatvijas» bijētena pielikumu baltkrievu valodā M. Bagustovs